

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת שבוע בשלח תשע"ח

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

לפני פי החירות בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן, מה זה אומר?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

מיד אחרי השילוח ממצרים, מכריז הכתוב: "ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא" (שמות י"ג ז). תחילת המסע נזכר כבר בפרשת בא: "ויסעו בני ישראל מרעמסס ספטה פשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף" (שם, י"ב לז). המשכו בתחילת פרשתנו: מספת ל- אתם בקצה המדבר (שם, י"ג כ), אז הגיע הפקודה הפותחת את סיפור קריאת ים סוף: "ידבר אל בני ישראל וישובו ויחננו לפני פי החירות בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנונו על הים" (שם י"ד ב). ננסה להבין מה מלמדים אותנו פסוקים אלה?

אבן עזרא כדרכו בקודש לוקח אותנו אל מחוזות הפשט ומסביר: "שמות מקומות". אבל חז"ל דרשו את הכתובים בכמה כיוונים אחרים.

יש שדרשו אותם על המצרים: "פי החירות אין חירות אלא מקום חירותן של מצריים ... מקום עבודה זרה שלהם" ... בין מגדול ובין הים, שם היתה גדולתן של מצריים שם היתה תפארתם שם היתה מיומס [בית אוצרותיהם] (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה א).

יש שדרשו שמות אלה על ישראל: "לפני פי החירות. ומאי חירות שנעשו בני חורין: בין מגדל. שנעשו להם נסים גדולות" (מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת בשלח פרק יד).

יש מרבתינו שקישרו את השמות הללו לאזכורים אחרים ונקטו בשיטת "לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש" (סדר עולם רבה פרק א) הם לימדונו את הדברים הבאים: וז"ל המכילתא (שם): "פי החירות ... לשעבר היתה נקראת פיתום שנא' ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס". לפי זה, יוסף הושיב את בני יעקב-ישראל ברעמסס כמבואר בכתוב: "וישב יוסף את אביו ואת אחיו ויפן להם אהבה בארץ מצרים במיטב הארץ בארץ רעמסס כאשר צוה פרעה" (בראשית מ"א יא). שם: "שם כנס יוסף את הכסף ואת הזהב שני וילקט יוסף את כל הכסף וגו'" (מכילתא שם). שם גם התחיל שעבודם של ישראל בבניית ערי המסכנות לפרעה: "וישימו עליו שרי מסים למצן עתה בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס" (שמות א' יא). שם גם החלה גאולתם של ישראל על פי החירות=פיתום, כמו שביארנו לעיל.

בירושלמי מבואר שגם מקור עושרו של קורח במקום זה: "רב אמר קרח עשיר גדול היה תיסברין [=אוצרן] של פרעה נגלה לו בין מגדול ובין הים" (סנהדרין פרק י ה"א).

הרכוש הגדול שנצבר בידי יוסף ברעמסס, הוביל אח"כ לשעבוד בתחילת ספר שמות, שבא לידי ביטוי בבניית ערי המסכנות באותו מקום. הרכוש הגדול שהובטח לבני ישראל ביציאת מצרים ואשר חלקו ניתן להם בפי החירות=פיתום, גרם גם לכישלונם של קרח ולמחלוקת על משה. דרך המסחר הבינלאומית מארץ ישראל למצרים עברה דרך מגדול (עיינו גם ירמיהו מ"ד א, מ"ו יד ועוד), זו הדרך המכונה בפרשתנו "דרך ארץ פלשתים", זו הדרך שנאסר לשוב בה בפרשת המלך: "ולא ישיב את העם מצרימה" (דברים י"ז טז).

יציאת מצרים משמעותה יציאה לחירות מהתלות בעולם החומר, הישיבה במצרים מסוכנת מאוד מבחינה רוחנית, גם אם היא מביאה לרווחה כלכלית. זו אולי סיבה נוספת למה אי אפשר לצאת ממצרים דרך מגדול ואחרי הנס הגדול של קריעת ים סוף צריך לשנות כיוון: "ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף" (שמות י"ג יח).

הבה נתפלל שיתקיים בנו הכתוב: "כימי צאתך מארץ מצרים ארננו נפלאות" (מיכה ז' טו) ונזכה שהשפע הגשמי המושפע עלינו יעזור לנו לצאת לחירות רוחנית.

לעיין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לעיין הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח	לעיין ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לעיין מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד	לעיין הרב אשר וסרטייל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט
לעיין ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע ח' באייר תשע"ו	לעיין הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א	לעיין הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו	לעיין אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד

לעיין רנה בת יעקב פושעט ז"ל. חיוכה וחום ליבה חסרים ביותר.
לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

Eretz Hemdah
2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

הלל

מבוסס על הערך: הלל, שבאנציקלופדיה התלמודית כרך ט

אֶז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וּגו' . (טו, א)

הכיצד ההלל, שהוא מפרקי תהלים שאמרם דוד, נאמר ע"י משה ובני ישראל על ים סוף?

מהותו. סתם הלל האמור בכל מקום הוא פרקי המזמורים שבתהלים, המתחילים בפסוק הַלְלוּ יְהוָה הַלְלוּ עֲבָדֵי ה' (ק"ג א) ומסתיימים בפסוק הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לַעֲלֹם חֲסָדוֹ (ק"ח כט). ע"י פסחים קטז ב וסוכה לח ב, ונקרא גם הלל המצרי (ברכות נו א), דהיינו ההלל שאנו קוראים בפסח (רש"י שם). ועליו אמרו בתוספתא (פסחים פ"י): אין פוחתים ממנו ואין מוסיפים עליו. **מקורו.** הלל זה נחלקו תנאים מי אמרו:

(א) רבי אליעזר אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים (ברייתא פסחים ק"ז א), שכן כתוב בו בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּגו' וְהָיָה רָאָה וְיָלַס וְיָהִים רָאָה וְיָנוּס" (רשב"י שם קטז ב ד"ה משה). וכן אמרו במדרש תהלים (ק"ג ב): אתה מוצא עשרים וששה דורות משברא הקב"ה את עולמו עד שיצאו ישראל ממצרים, ולא אמרו הלל עד שיצאו משעבוד מצרים, שהיה על טיט ולבנים, ואמרו הלל.

(ב) רבי יהודה אומר: יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהם מלכי כנען (ברייתא פסחים שם). רש"י מפרש, שמוסיף על רבי אליעזר ואומר שאף יהושע וישראל אמרוהו; ורשב"י מפרש, שחולק על רבי אליעזר וסובר שיהושע וישראל הם שאמרוהו תחילה.

(ג) רבי אליעזר המודעי אומר: דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא.
(ד) רבי אלעזר בן עזריה אומר: חזקיה וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב.
(ה) רבי עקיבא אומר: חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר.
(ו) רבי יוסי הגלילי אומר: מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע.
(ז) וחכמים אומרים: נביאים שביניהם תיקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם - אם חס ושלום תהא צרה על ישראל - וכשנגאלים, אומרים אותו על גאולתם (ברייתא שם).

(ח) חבריו של רבי אליעזר ב"ר יוסי אומרים: דוד אמרו (ברייתא א' שם).
בדעת הסוברים שהקודמים לדוד אמרו הלל פירש רשב"י (ד"ה משה וישראל אמרוהו) שמשוה וישראל אמרוהו, ואחר כך קבעו דוד בספר תהלים. ובשו"ת תשובה מאהבה

הלל. מזמורי תהלה מסויימים הנאמרים במועדים ובגאולה מצרה.
הפרקים: א. מהותו; ב. חיובו ומקורו; ג. הימים הקבועים; ד. במקדש; ה. ימים שאין גומרים; ו. היחיד; ז. סדר הקריאה; ח. זמנו; ט. הפטורים מהלל; י. הברכה; יא. שהייה והפסקה

כרך ט טורים שצ-תכו

(ח"ב ס"י רסד) פירש שהקודמים לדוד לא אמרוהו באותו נוסח שבתהלים, אלא אמרו איש כפי צחות לשונו, עד שבא דוד ותיקן הלל זה כדי שיאמרו בכל מקום ובכל זמן נוסח אחד.
חיובו. במצות קריאת הלל נחלקו גאונים וראשונים:

(א) בעל הלכות גדולות (במנין המצוות), היראים (השלם ס"י רסב), רבי שלמה בן גבירול (מצות עשה טז), הסמ"ק (ס"י קמו) ועוד, סוברים שהיא מצוה מן התורה, ונמנית במנין המצוות, ולמדוהו מהוא תְּהִלַּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ (דברים י כא), ועוד מקורות. לפי דעה זו הסתפק הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות שורש א) אם אין מן התורה אלא עיקר חיוב הקריאה, היינו שיאמרו ישראל שירה במועדיהם לה' שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והבדילם לעבודתו, אבל הנוסח של ההלל דוד הוא שתיקן; או שגם הנוסח של מזמורים אלה הוא מן התורה. ונטה לומר שהדבר תלוי במחלוקת התנאים אם משה וישראל הם שאמרו הלל זה או דוד. והרא"ה (בחידושו לברכות יד א) כתב שעיקר המצוה מן התורה לומר שירה באותם הימים, אבל הנוסח של המזמורים אינו אלא מדרבנן.

(ב) אבל דעת הרמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ו ובספר המצוות שורש א) שכל עיקרה של מצות קריאת הלל אינו אלא מדרבנן, שהרי דוד הוא שאמרו. וביארו המגילת אסתר והקנאת סופרים (על סהמ"צ שם) שאפילו לסוברים שמשוה וישראל אמרוהו, אינו מן התורה, שהרבה דברים תיקן משה ואינם מן התורה.

(ג) ודעת הראב"ד (בהשגות חנוכה שם) שיש בקריאת הלל מצות עשה מדברי קבלה - דברים שנאמרו בנביאים ובכתובים - והוא מן הכתוב השיר יְהִי לְכֶם לְלִיל הַתְּקֵדֶשׁ חַג (ישעיה ל כט), והכסף משנה שם כתב שאף הרמב"ם מודה שהיא מצוה מדברי קבלה, אלא שקורא לה דברי סופרים).

(ד) והמגיד משנה (שם) מחלק, שקריאת הלל על כל צרה שנגאלים ממנה היא מדברי קבלה, אבל קריאתו בימים הקבועים היא מדברי סופרים.
להלכה נחלקו האחרונים:

(א) השאגת אריה (ס"י סט) פסק שמצות קריאת הלל מדרבנן; ולכן אם אדם מסופק אם קרא הלל או לא, אינו חוזר וקורא, שספק דרבנן להקל.

(ב) אבל החתם סופר (שו"ת יורה דעה ס"י רלג) מצדד לומר שביום שנקבע על הצלת ישראל ממיתה לחיים, כגון חנוכה, קריאת ההלל מן התורה, מקל וחומר ממצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח - שאם משעבוד לחרות אומרים שירה בפה, ממיתה לחיים לא כל שכן.

(ג) והנצי"ב (בהעמק שאלה שאילתא כו ס"ק א) פירש בדעת השאילתות (שם) שאין מצוה מן התורה אלא באותו זמן ממש שאירע הנס; אבל באותו יום כל שנה ושנה אין לו עיקר מן התורה אלא מדרבנן, אפילו לסוברים בהלל של חג שהוא מן התורה לעולם.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

אחיתופל והתהום

בתלמוד הירושלמי (סנהדרין פ"י ה"ב) מובא מעשה שארע בעת שדויד חפר את היסודות למקדש, וז"ל המעשה בתרגום חופשי: "בשעה שבא דוד לחפור את היסודות של בית המקדש חפר חמש עשרה מאות אמה ולא מצא את התהום. ובסוף מצא עציץ אחד ורצה ליטלו. אמר לו העציץ אין אתה יכול ליטלני. שאל אותו דויד מדוע? אמר לו משום שאני כבוש כאן על התהום שלא יציף את העולם. אמר לו ומאימתי אתה נמצא כאן? אמר לו משעה שהשמיע הבורא את קולו בסיני ואמר 'אנכי ד' אלהיך' רעדה אז הארץ ושקעה, ומאז אני נתון כאן כדי לכבוש את התהום. אף על פי כן לא שמע לו דוד. וכיוון שהרים דוד את העציץ עלה התהום ורצה להציף את העולם. והיה אחיתופל עומד שם, ואמר בלבו כעת דויד יחנק ואני אמלוך. אמר דוד מי שחכם ויודע כיצד לעצור את התהום ולא עוצר אותו יהיה סופו שימות בחנק. אמר אחיתופל מה שאמר ועצר את התהום... אף על פי שלבסוף אחיתופל העמיד את התהום, הוא מת בסופו של דבר בחנק (אחיתופל תמך באבשלום במרד כנגד דוד, וכשנכשל המרד התאבד אחיתופל בתליה). אמר ר' יוסי זהו שאומר המשל, שצריך אדם לחשוש על קללה של אדם גדול אפילו אם התברר שיצאה לחנם."

מעשה דומה מובא גם בתלמוד הבבלי (מכות יא, א), ורש"י תמה שם כיצד יתכן שאחיתופל היה עם דוד בעת כריית יסודות המקדש. שהרי כמסופר בתנ"ך דויד מצא את מקום המקדש בגורן ארוונה היבوسی רק לאחר שערך מפקד ומנה את ישראל, ודבר זה ארע כמה שנים לאחר מות אחיתופל!

מכוח קושי זה נדחק רש"י לומר, שעוד מנעוריו קיבל דויד משמואל הנביא מידע מדוייק על מקום המקדש, וחפר את היסודות לאחר שקיבל רשות מארוונה. אך המהרש"א (סוכה נג, ב) כבר תמה על הסבר זה שהרי בתנ"ך משמע שדויד לא ידע לפני כן שהמקדש יהיה בגורן ארוונה. והמהרש"א ביאר שדויד חפר מתחילה את היסודות במקום אחר, שהיה נראה לו כמקום מתאים לבניית המקדש, ואז היה עדין אחיתופל בחיים, ולאחר מכן התברר לו שאין זה מקום ראוי למקדש. אולם גם הסבר המהרש"א אינו מתאים לפשוטו של התנ"ך. שהרי מסופר שם, שדויד רצה לעסוק בבניית המקדש, וה' מנע זאת ממנו כיוון שהיה איש מלחמות, ואם כן כיצד יתכן בכלל שדויד עסק בכריית היסודות למקדש, אם ד' הורה לו שלא לעסוק בכך?!

ונראה שהקושי שהמעשה לא יתכן מבחינת סדר המאורעות הוא קושי מכוון, וזו דרך של חז"ל לרמז שאין להבין אותו כפשוטו, ויש להתעמק במה שמרומז בו. נראה שהמעשה מרמז שהמתח האישי שקיים בין דויד לאחיתופל שמתגלה בעת מרד אבשלום, החל זמן רב לפני כן בעת שדוד חיפש באופן סמלי את היסודות לבית המקדש, וכפי שיתבאר לקמן.

המתח שבין דויד לבין אחיתופל

דויד ידע מעצמו בלא שאיש יגיד לו, שאחיתופל הוא מראשי הקושרים נגדו במרד אבשלום (שמואל ב טו, לא): "וְדָוִד הָגִיד לְאִמֶּר אַחִיתּוֹפֵל בְּקִשְׁרִים עִם אֲבִשְׁלוֹם וַיֹּאמֶר דָּוִד סֶכֶל נָא אֶת עֲצַת אַחִיתּוֹפֵל הַזֶּה. וְאִכֵּן הִמָּאֵבֶק הַאִישִׁי שֶׁל אַחִיתּוֹפֵל כִּנְגַד דָּוִד מִתְגַּלֶּה בַּהַמְשָׁךְ: "וַיֹּאמֶר אַחִיתּוֹפֵל אֶל אֲבִשְׁלוֹם אֲבַחְרָה נָא שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֶלְפֵי אִישׁ וְאֶקְוִימָה וְאֶרְדְּפָה אַחֲרֵי דָוִד הַלְלִיחָ: וְאָבֹא עֲלָיו וְהוּא יִגַּע וְרָפָה יָדָיו... (שמואל ב יז, א-ב). אחיתופל הציע לבחור את טובי החיילים ולהסתכן ולעמוד באופן אישי בראש המרדף אחרי דוד. דבר שכזה עושה מי שמנהל מאבק אישי כנגד דויד, ולא מי שנותן שירותי ייעוץ בלבד. המעשה שבירושלמי מרמז שמתח זה היה קיים עוד לפני כן, וכדלקמן.

היסודות למקדש

כאמור לעיל, לדויד נודע על המקום המדוייק שבו יעמוד המקדש רק בעת שערך מפקד לעם, ודבר זה ארע לאחר מות אחיתופל. כאשר המעשה מספר שדויד חפר את היסודות למקדש, הוא מתכוון לומר שדויד עסק בהולדת האיש הצדיק שיבנה את המקדש.

דויד רצה לבנות את המקדש בירושלים. אך הקב"ה הודיע לו, שהוא לא יבנה אותו בגלל המלחמות הגדולות שהוא עשה. לאחר מכן דויד קיבל נבואה אישית מהקב"ה (דברי הימים א כב, ח-י): "וַיְהִי עָלַי דְּבַר ה'... הִנֵּה בֵּן נֹלָד לְךָ הוּא יְהִי אִישׁ מְנוּחָה וַיְהַנְחוּתֵי לוֹ מִכָּל אוֹיְבָיו מִסְבִּיבֵי כִּי שְׁלָמָה יְהִי שְׁמוֹ... הוּא יִבְנֶה בַּיִת לַשְּׁמַיִם. לְדוֹוִד נֹלָדוּ כֹּבֵר יְלָדִים, אוֹלָם הוּא הַבֵּן מִדְּבָרֵי הַקֶּבֶ"ה שֶׁהֵם אֵינָם מֵתְאִימִים לְמַשִּׁימָה שֶׁל בְּנֵיית הַמִּקְדָּשׁ. דוֹוִד הֶעֱרִיךְ שֶׁהֵבֵן הַצַּדִּיק שִׁיתְאִים לְמַשִּׁימָה - צִרְיָךְ לִהְיוֹת קְשׁוֹר בְּאוֹפֵן מִיּוֹחַד לִירוּשָׁלַיִם. הַשֵּׁם שְׁלָמָה מוֹרָה עַל שְׁלֵמוֹת, וְגַם שֶׁמָּה הַקְּדוּם שֶׁל הָעִיר יְרוּשָׁלַיִם הוּא בְּמִקְוֵו "שְׁלָם", וְגַם הַכְּתִיב שֶׁל הָעִיר בְּתַנְ"ךְ הוּא "יְרוּשָׁלַיִם", שֶׁם הַמּוֹרָה עַל שְׁלֵמוֹת. לְפִיכֵךְ, דוֹוִד חִיפֵשׁ אִישָׁה יְרוּשָׁלַיִת, כְּדֵי שֶׁהִיא תוֹלִיד לוֹ בִירוּשָׁלַיִם אֶת הַבֵּן הַמִּיּוֹעֵד. הַכְּתוּב מְרַמֵּז לִכֵּךְ וְאוֹמֵר (שְׁמוּאֵל ב ה, יג-יד): "וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פְּלִגְשִׁים וְנָשִׁים מִירוּשָׁלַם...". הַמִּיּוֹחַד בְּנָשִׁים הִיָּה שֶׁהֵן הִיוּ מִירוּשָׁלַיִם. דוֹוִד תִּכְנֵן לְקִיִּים אֶת נְבוֹאֶת הַקֶּבֶ"ה; וְלִקְרוֹא לְאֶחָד מֵהַבְּנִים הִירוּשָׁלַיִמִים הָאֵלוּ - שְׁלָמָה וְשֶׁהֵבֵן הִיָּה יִמְלֹךְ תַּחְתּוֹ וְיִבְנֶה אֶת הַמִּקְדָּשׁ.

בתהלים (יא, ג) נאמר: "כִּי הַשְּׁתוֹת וְהַרְסוֹת צַדִּיק מֵהַ פְּעִל וְהַמְפָּרְשִׁים מִסְבִּירִים שִׁהְשְׁתוֹת שְׁמוֹזְכָּרִים שֶׁם הֵם הַצַּדִּיקִים שֶׁהֵם הַיְסוּדוֹת שֶׁעֲלֵיהֶם מוֹשֶׁתֶת הָעוֹלָם. דוֹוִד הִיָּה עֹסוֹק בְּהוֹלֶדֶת הַבֵּן הַצַּדִּיק שִׁיבְנֶה אֶת הַמִּקְדָּשׁ, וְהַמְעֵשָׂה מֵתָאֵר זֹאת כְּאֵלוּ דוֹוִד עֹסוֹק בְּכַרְיֵית הַיְסוּדוֹת.

התהום נמצא בתחתיות הארץ, ובאופן סמלי זריעת והתרקמות העובר ברחם אמו, מתוארת כנעשית במקום זה (תהלים קלט, טו): "לֹא נִכְחַד עֲצָמֵי מִמֶּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּסִתְרֵי רִקְמֹתַי בְּתַחְתּוֹת אֶרֶץ". המעשה מתאר את דוד כמנסה להגיע ליתהום (ליתחתיות הארץ), וכוונתו לומר שדויד מחפש את האשה המתאימה להוליד ממנה את הבן הצדיק. לבסוף דוד מצא אשה שנראתה לו כמתאימה לזרוע בה את הבן הצדיק, והמעשה מתאר זאת כמציאת 'עציץ' שהוא כלי שזורעים בו. אלא שאז דוד נתקל בבעיה, משום שהעציץ אמר לו שנטילתו עלולה להציף את היתהום!

היתהום שמוזכר כאן בשלב זה שבמעשה מופיע במשמעות אחרת של 'שטף מים רבים'. כאמור דוד עסק באותה העת במציאת אשה מתאימה, וכאמור במשלי (יח, כב): "מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא טוֹב", ודוד התפלל שנטילת בת שבע לאשה לא תביא להטבעתו ב'שטף מים רבים' (תהלים לב, ו): "עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חֹסֵיד אֲלֵיךָ לְעַת מִצָּא רַק לְשִׁטְף מַיִם רַבִּים אֲלָיו לֹא יִגְעוּ". נטילת בת

שבע היתה עלולה להביא למהומה ציבורית שהיתה עלולה להטביע את דוד. ולכך מרמו הירושלמי באומרו, שאחיתופל אמר בלבו, שכעת היתה ה' (שטף מים רבים = מהומה) יטביע את דוד ואילו הוא ימלוך, אם מדובר בהצפה במים גם אחיתופל היה אמור לטבוע, אלא שהכוונה למרידה ציבורית שיתטביע את דוד ותמליך את אחיתופל. בת שבע היתה נכדתו של אחיתופל, ונטילתה לאשה לדוד היתה כרוכה בהתגרות באחיתופל, וכדלקמן.

דויד בירושלים בעת המלחמה כנגד עמון

וז"ל הכתוב המתאר את תחילת המעשה בדוד ובת שבע (שמואל ב יא, א-ג):

"וַיְהִי לְתִשׁוּבַת הַשָּׁנָה לָעֵת צֵאת הַמְּלָאכִים וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת יוֹאָב וְאֶת עֶבְדָּיו עִמּוֹ וְאֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁחָתוּ אֶת בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּצְרוּ עַל רֵבֶה וְדוֹד יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַם: ס וַיְהִי לָעֵת הָעָרֵב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכְּבוֹ וַיִּתְּהַלֵּךְ עַל גִּגְּ בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּרְא אִשָּׁה רֹחֶצֶת מֵעַל הַגֵּג וְהָאִשָּׁה טוֹבַת מְרָאָה מְאֹד: וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַרְשׁ לָאִשָּׁה..."

הכתוב מדגיש את ישיבת דויד בירושלים בעת המלחמה. ובהמשך מסופר שדוד קם לפנות ערב "מעל משכבו". ואכן תמוה, מדוע דוד לא בא ומפקח באופן אישי על מלחמה בעמון, ומדוע לכאורה דוד ישן במשך היום. תיאור זה אינו מתאים לאופן שבו היינו מצפים לראות את דוד. אולם לפי מה שהתבאר, כוונתו הראשונית של דוד היתה לשם שמים. דוד רצה לזרז את הולדת הבן שיבנה את המקדש, ולכן הוא לא יצא למלחמה ונשאר בירושלים כדי להוליד אותו. דוד לא ישן אז במשך היום, דוד בא אז על אחת מהנשים הירושלמיות שהוא לקח לו, מתוך תקווה שהיא תהרהר ויוולד ממנה הבן שיבנה את המקדש. ונראה שחז"ל מרמזים לכך (בבלי סנהדרין קז, א):

"וַיְהִי לָעֵת הָעָרֵב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכְּבוֹ וַיִּתְּהַלֵּךְ עַל גִּגְּ בֵּית הַמֶּלֶךְ: שְׁהַפָּךְ מִשְׁכְּבוֹ שֶׁל לַיְלָה לְמִשְׁכְּבוֹ שֶׁל יוֹם, וְנִתְעַלְמָה מִמֶּנּוּ הַלַּחֶב: אֲבָר קִטְן יֵשׁ בְּאָדָם, מִשְׁבִּיעוֹ – רֵעֵב, וּמְרַעִיבוֹ – שָׁבֵעַ."

כוונתו של דוד היתה לשם שמים, אלא שגם כך היה עליו לנהוג בזהירות, כדי שלא ליפול לחטא, וכדלקמן.

הלוא זאת בת שבע...

כאשר אנו קוראים בספר במדבר (יג) על שילוח המרגלים לארץ ישראל, נוצר רושם שהקב"ה יזם זאת. אולם בספר דברים (א) מסופר שהעם לחץ על משה לשלוח מרגלים, ומשה היה סבור שכדאי להיענות להם. לאור המידע הזה, המשמעות של המסופר לראשונה היא אחרת: הקב"ה אישר את ההיענות של משה לדרישת העם - אך הקב"ה לא יזם את שליחת המרגלים. מעשה דויד ובת שבע דומה לכך. בקריאה ראשונית נראה, שדויד שלח מיוזמתו שליחים שיביאו אליו את בת שבע; אולם כאשר מעיינים היטב מתברר, שדוד רצה לברר אודותיה, והשליחים עודדו את הקריאה לבת שבע:

"וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַרְשׁ לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא זֹאת בַּת שְׁבַע בַּת אֱלִיעֶזֶר אִשְׁתֵּי אֹרֶיָה הַחֲתָנִי:"

הבירור פותח במילה "הלוא"! ומשמע, שעניינה של בת שבע הועלה כבר בעבר בפני דויד. פירוש "כלי יקר" (לר"ש לאניאדו), מביא מדרש שלפיו הקב"ה אמר את הדברים:

"כמו שאמרו חז"ל, כשבא עם גלית והיה הכובע סגור ואין פותח כדי לכרות את ראשו. אז אמר לו אוריה (נושא כליו של גלית): אם אפתח לך תתן לי אשה? אמר: אתן. אמר הקב"ה: בנות ישראל אתה מחלק? חייך, אשתך נתונה לו! היא בת שבע הראויה לדויד. וזהו שאמר: 'הלוא זאת בת שבע בת אליעזר' שאתה נתת לאוריה החתני."

"פירוש על דברי הימים מיוחס לתלמיד סעדיה גאון"² יצא כנגד המדרש; וכתב שאביה של בת שבע, אליעזר (בן אחיתופל הגילוני) היה שר בישראל; ולא יתכן שיסכים לתת את בתו לאדם שהתורה אסרה להתחתן עמו. מאידך, הרמב"ם מסכים עם המדרש הקדום. רבי אברהם בן הרמב"ם (שו"ת סימן כה): כותב "ואבא מארי זצ"ל היה סובר שאוריה החתני גר תושב". נראה שלדעת הרמב"ם אדרבא, אליעזר ואחיתופל אביו יזמו את הנישואים האסורים של בת שבע לאוריה החתני. הרמב"ם פירש את המדרש שלא כפשוטו. כאשר דויד היכה את גלית, דויד לא מלך עדין; ואף גוי לא הוצרך לקבל ממנו אישור לנישואים עם בת ישראל. נוסף על כך, לפני שדויד מאשר נישואים כאלו; ראוי שקודם לכן יצליח לאשר את נישואיו שלו. דויד עצמו התקשה מתחילה לאשר את נישואיו לבת ישראל, מפני שהיה צאצא של רות המואביה - שנחשבה אצל רבים לפסולת חיתון³.

הרמב"ם סבור, שגם מדרש זה שייך לסוג מדרשים שנטולים מאורע מזמן מסוים ומעבירים אותו אל העתיד או אל העבר, ובכך הם משלימים פרטים שנצרכים להבנת הכתוב. המדרש מתייחס למצב שדויד נקלע אליו בזמן המלחמה מול עמון - אך המדרש מתאר באופן סמלי מצב דומה, שדויד היה שרוי בו בעבר במלחמה מול גלית; וכפי שיתבאר לקמן.

השקפת עולמו של אחיתופל

אליעזר בן אחיתופל ואוריה החתני היו בקבוצת הגבורים של דויד (שמואל ב כג). מהשוואת הכתובים מתברר שבת שבע - בתו של אליעזר - היתה נכדתו של אחיתופל הגלני שהיה יועצו החשוב של דויד. לפי פשוטו של הכתוב אוריה היה גוי חתני ש'נשא' את בת שבע. דויד לא הכיר אותה עד שהוא ראה אותה מעל הגג; והנישואין לאוריה לא נעשו על דעתו. מאידך, ברור שאחיתופל ואליעזר ידעו על הנישואין האלו. ובעת מרד אבשלום מתברר, שהנישואין האלו נעשו כחלק מהשקפת אחיתופל. מהלכי אבשלום נעשו מתוך התייעצות אחיתופל, ובעת המרד מסופר (שמואל ב יז, כה):

"וְאֵת עֲמִשָּׂא שֵׁם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב עַל הַצָּבָא וְעַמְשָׂא בִן אִישׁ וְשֵׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרָאֵלִי אֲשֶׁר בָּא אֶל אַבְיָגַל בַּת נָחֵשׁ אַחֹת צְרוּיָה אִם יוֹאָב:"

הביטוי "בא אל אביגיל" הוא ביטוי תמוה. משמעותו היא שעמשא נולד מחוץ לנישואין. רד"ק משער, שעמשא נולד לפני הנישואין: "אפשר שבא אליה קודם שישאנה, וילדה לעמשא". אולם ייתכן אפשרות אחרת שמרומזת במקום אחר. בספר דברי הימים (א ב, יז) נאמר: "וַאֲבִיגַיִל יָלְדָה אֶת עַמְשָׂא וְאָבִי עַמְשָׂא יִתְרָא הַיִּשְׂמֵעֵאלִי". אין זה מובן מדוע אבי עמשא נקרא פעם ישמעאלי ופעם ישראלי; ובכלל, שם אביו של יואב שר צבא דויד אינו ידוע; ומדוע חשוב לפרסם מי אביו של שר הצבא של אבשלום!?

לפי פשוטו של הכתוב, אביו של עמשא היה גוי ישמעאלי שהצטרף לעם ישראל ללא גיור⁴; וַאֲבִיגַל היתה 'נשואה' לו⁵. הכתוב בדברי הימים מגלה שההצטרפות שלו למלחמה נגד אויבי ישראל - לא גיירה אותו; והוא נותר "יתר הישמעאלי". גם ספר שמואל מרמז לנו, שהנישואין אינם תקפים מבחינת התורה ("אשר בא אל אביגיל"); ולפיכך, עמשא נחשב כמי שנולד מחוץ לנישואין.

אולם לשיטת אחיתופל, גוי שנלחם עבור עם ישראל נחשב **ישראלי**. השקפת אחיתופל הוצבה בראש **המרד בדויד**; ולפיכך, פורסם שצריך לקרוא לאביו של שר הצבא החדש - **"יתרא הישראלי"**. זו היתה השקפת אחיתופל מאז ומקדם. אחיתופל, לא הבדיל בין אליעם בנו לבין אוריה החתי; שניהם נלחמו במסירות נפש עבור עם ישראל; ומבחינתו שניהם "ישראלים" לכל דבר. לפיכך, הוא יזם את נישואי נכדתו (בתו של אליעם) לאוריה **החתי**; שמבחינתו, הוא אוריה **הישראלי**.

המעשה שבירושלמי מרמז לנו, שהמהומה הגדולה שאותה הוביל אחיתופל בעת מרד אבשלום ושעמדה 'להטביע' את דויד, חלה באופן דומה גם בעת שדוד נטל את בת שבע מאוריה החתי. וגם אז הוביל אותה אחיתופל. מבחינת אחיתופל אוריה החתי היה 'ישראלי' ובת שבע היתה אשתו לכל דבר, ואסור היה לדוד לקחתה. אך דוד היה סבור ששירותו של אוריה החתי בצבא ישראל לא הפך אותו לישראלי ונישואיו לבת שבע היו אסורים. ודוד רשאי לשאת אותה כדי להוליד באמצעותה את האישי שיבנה את המקדש.

הלך בדרך תמים הוא ישרתני

דוד מספר על עצמו בספר תהלים (קא, ו): **"עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הלך בדרך תמים הוא ישרתני"**. משרתיו של דויד היו אנשים תמימים יראי ה', והוא נעזר בהם במציאת אשה ירושלמית מתאימה. הם כבר פנו אליו בעבר בבקשה שיפעיל את סמכותו המלכותית ויפריד בין בת שבע לבין אוריה החתי משום שהנשואים האלו אסורים, והוסיפו שאם הוא אף חפץ בכך הוא יכול לקחתה לאשה. אלא שדוד סרב מתחילה להיענות לבקשתם.

אוריה החתי היה מראשי הגבורים שלו, ואחיתופל היה יועץ חשוב, ודויד הסביר לעוזריו, שהוא לא יכול לנהל מלחמה כפולה; הן מלחמה גשמית מול אויבים חיצוניים, והן מלחמה דתית בבית כנגד אנשים שהוא זקוק להם למלחמותיו החיצוניות. אם הוא יתערב ויבטל את הנישואין האסורים - הוא יעורר נגדו את בעלי ההשפעה האלו. הדבר עלול להביא לתסיסה בצבא - ולאובדן ההצלחה במלחמה מול בני עמון. המדרש מספר מציאות דמיונית, ולפיה - דויד 'הסכים לנישואי אוריה החתי' - כדי להשלים את הנצחון על גלית. אולם כוונתו לרמוז למציאות האמיתית, ולפיה - דויד נאלץ להסכים לכך - כדי להשלים את הנצחון על עמון. והמעשה בירושלמי מספר באופן דומה שה'עציץ' אמר לדוד שאם הוא יטול אותה הוא יגרום להצפה שתטביע אותה. וכוונתו למרידה עממית שתפיל את דוד.

אולם כעת לאחר שדוד ראה את בת שבע בעיניו והתענין מי זאת אותה אשה, עוזריו נצלו את ההזדמנות ואמרו לו, שזו האשה שכבר דובר בה לפני כן, ושהיה צריך להפריד בינה ובין אוריה החתי, אלא שדוד מחלק כביכול את בנות ישראל לגויים כדי להצליח במלחמותיו. אלא שעתה לאחר ראיית האשה ובעקבות דברי עוזריו, דוד התעלם מהפחד שלו מהתססה ומרידה, ונטל את 'העציץ'. ונטילת 'העציץ' (בת שבע) גרמה להצפה; ולניצני מרידה בדוד וכמעט המלכת אחיתופל. ובפרטי דברים אלו נאריך בעז"ה במאמר הבא.

¹ 'עצה' מופיעה בתנ"ך גם במשמעות של 'קשר' ו'**ברית מלחמתית**' כמו: **"כי נועצו לב יחדו עליך ברית יקרתי"** (תהלים פג, ו). דוד הבין שלאבשלום יש סיבות משלו למרוד בו, אך הוא הבין שאחיתופל מוביל ומנצל את אבשלום לצרכיו. אבשלום יהיה אמנם המלך הרשמי של ישראל, אך הדרך שהמלוכה הזו תוליד אליה את עם ישראל תהיה הדרך שאחיתופל ינחה אותה, ואחיתופל יהיה המלך שמאחורי הקלעים. כאשר דויד מתפלל **"ספל נא את עצת אחיתופל ד"**, הוא אינו מתכוון רק לעצה זו או אחרת שעתידי אחיתופל ליעץ. דויד מתפלל לכישלון ה'**קשר**' שמוביל אחיתופל.

² הדברים מובאים גם ב'**אוצר הגאונים**' על קידושין דף עו, ב

³ כמרומו בכתוב (שמואל א יז, נו) - **"ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם"**; וכמבואר ביבמות (דף עו, ב).

⁴ במדרש-תהלים (בובר, ט, יא) מובאת רשימה של גויים שהיו תומכי ישראל. מדרשי חז"ל במקומות אחרים אומרים שכל הגויים האלו התגיירו בשלב מוקדם או מאוחר. אך לפי פשוטו של מדרש-תהלים ולפי פשוטם של הכתובים - רק חלקם התגיירו. בהמשך מובאת שיטת ר' יהושע בן לוי שמרמז שיתר הישמעאלי היה גוי שתמך בעם ישראל, ולכן הוא נקרא יתרא הישראלי. אולם אחר כך מובאים אמורים שחולקים עליו, וסבורים שהוא התגייר או שהיה ישראלי מלכתחילה.

⁵ באותה תקופה רבים היו סבורים שצאצאי רות המואביה הם פסולי חיתון. לדעת כמה מדרשי חז"ל (הובאו ב'**מראית העין**' לחיד"א על פסחים דף קיט, א) ישי שמוצאו מרות המואביה, חשש לדעה שהוא פסול-חיתון ורצה לשאת שפחה; איסור שהותר רק לפסולי חיתון לעבור עליו (כמבואר בקידושין דף סט, א). באותה תקופה, לא הוכרעה גם ההלכה האם איסור חיתון עם ישמעאלי - שאינו משבעת האומות - הוא מן התורה או מדברי סופרים (כמבואר במסכת עבודה זרה דף לו, ב). אביגיל בתו של ישי(=נחש), היתה נחשבת אצל רבים כפסולת-חיתון, והיא סמכה עצמה על הדעה שישמעאלי אסור רק מדברי סופרים; וכשם ש'ישי רצה "לשאת" שפחה כך היא "נישאה" לישמעאלי. בכל אופן, נישואי תערובת היו נחשבים לדבר שאינו ראוי; וכן מבואר מדברי הורי שמשון, וכן מבואר בספר עזרא ונחמיה. ואפשר שגם צרויה (אחות של דוד ושל אביגיל) התקשתה למצוא אדם מיוחס שיסכים לשאת אותה, ולכן יואב נקרא בן צרויה על שם אמו, ושם אביו אינו ידוע.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

מתפללים לרפואתם השלימה של:

הרב אביחי ניסן בן חיה	רועי משה אלחנן בן גיינה דברה	אליעזר יוסף בן חנה ליבא
דוד חיים בן רסה Rassa	יהושפט יחזקאל בן מילכה	ליליאן בת פורטונה
אורנית מרים בת דליה	פריאל דפנה חיה בת שרה	יפה בת רחל יענטע
רבקה רינה בת גרונה נתנה	יוסף (יוסי) בן חנה	
בתוך שאר חולי עם ישראל		

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Lima, Peru

לימה, פרו
אייר תשנ"א

צילום תפילה בבית הכנסת או שחזור תפילה

שאלה

נתבקשתי להכין לטלוויזיה המקומית שחזור של תפילה בבית הכנסת. האם יש בזה משום בעיה הלכתית?

תשובה

- א. אין מניעה לצלם בשעת תפילת יום חול, רק יש להבטיח שהצילומים יתנהלו באופן שלא יפריע ויבלבל את המתפללים.
- ב. נוכרי המצלם בשבת, אם בא מעצמו, אין צריך לסלקו, אך אין לזום צילומים בבית הכנסת בשבת.
- ג. צילום של שחזור תפילה אינו רצוי¹, שהרי זה דומה למה שכתוב בסנהדרין קא ע"א הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבתי משתאות - התורה חוגרת שק וכו'; ודוד המלך נענש על שקרא לדברי תורה - זמירות (סוטה לה ע"א).

¹ אפילו חפצים לצלם תפילה לצרכי חינוך ילדים, עדיף לצלם בשעת תפילה ממש, כאמור בסעיף א ולא לשחזר.

שם צוות המשיבים ובברכת התורה,

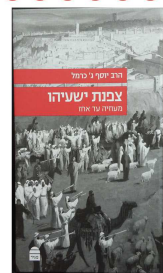
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישי, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה